

KORONAVİRÜS PANDEMİSİNİN KAMU EKONOMİSİ ANALİZİNE ETKİLERİ: TEORİK BİR İNCELEME¹

*THE EFFECTS OF CORONAVIRUS PANDEMIC ON PUBLIC ECONOMICS
ANALYSIS:
A THEORETICAL REVIEW*

Berkan KARAGÖZ²

Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

Makale İşlem Bilgileri

Gönderilme: 7 Temmuz 2020

Kabul: 27 Kasım 2020

ÖZ

Dünya genelinde görülen koronavirüs salgını, kamu ekonomisi analizinde ekonomi alanında devleti minimize eden Kamu Tercih Teorisi'nin sorgulanmasına neden olmuş ve Ortodoks (Geleneksel) kuram olan Neoklasik paradigmanın sunduğu reçetelerin anlamlılığını göstermiştir. Bu bağlamda çalışmada koronavirüs pandemisinin kamu ekonomisi analizinin seyrini nasıl etkilediği ortaya konmaktadır. Koronavirüs pandemiden sonra ortaya çıkan gelişmelerde; kamu ekonomisi analizinde ve kamu ekonomisi politikaları geliştirilmesinde Kamu Tercih Teorisi'nden ziyade, Neoklasik paradigma rol oynamıştır. Bu bağlamda; Neoklasik paradigma temelli kamu ekonomisi mantalitesinin, mali yasaların ve pratiğinin konjonktürel öğelere daha uygun cevap verdiği ve geleneksele tekrar dönüşün yaşanmaya başladığı söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Koronavirüs, Neoklasik Paradigma, Kamu Tercih Teorisi

Article History

Received 7 Jul. 2020

Accepted 27 Nov. 2020

ABSTRACT

Seen the coronavirus outbreak worldwide has led to the questioning of the Public Choice Theory, which minimizes the state in the field of public economy, and reveals the significance of the prescriptions presented by the Orthodox (Traditional) theory, the Neoclassical paradigm. In this context, the study reveals how coronavirus pandemic affects the course of public economics analysis. After coronavirus pandemic; Neoclassical paradigm played a role in public economics analysis and development of public economy policies rather than Public Choice Theory. In this context; It can be said that the public economics mentality based on Neoclassical paradigm, fiscal laws and practice respond more conjuncturely and a return to the tradition begins.

Keywords: Coronavirus, Neoklasik Paradigm, Public Choice Theory

¹**Makale Künyesi:** Karagöz, B. (2020). Koronavirüs Pandemisinin Kamu Ekonomisi Analizine Etkileri: Teorik Bir İnceleme. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt, 4, Sayı 2; ss: 119-128.

²Sorumlu Yazar, Bozok Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü e-mail: berkankaragoz@hotmail.com

GİRİŞ

Dünya genelinde görülen koronavirüs salgını, kamu ekonomisi analizinde ekonomi alanında devleti minimize eden Kamu Tercih Teorisi'nin sorgulanmasına neden olmuş ve Ortodoks (Geleneksel) kuram olan Neoklasik paradigmanın sunduğu reçetelerin anlamlılığını göstermiştir. Bu bağlamda çalışmada, koronavirüs pandemisinin kamu ekonomisi analizinin seyrini nasıl etkilediği ortaya konmaktadır. Koronavirüs pandemisinden önce, Neoklasik paradigma temelli devlet anlayışından Kamu Tercih Teorisi temelli devlet anlayışına doğru bir dönüşüm yaşanmaktaydı. Kamu ekonomisi teorisinde Neoklasik paradigma temelli devlet anlayışından Kamu Tercih Teorisi temelli devlet anlayışına geçiş vardı (Karagöz, 2020). Kamu Tercih Teorisi yaptığı analizler ile devletin başarısızlığı teorisi temelli kamu ekonomisinin küçültülmesi yönünde fikir oluşumları ve Anayasal iktisat olarak koyduğu çözüm yollarıyla kamu ekonomisinde birincil teori haline gelmeye başlamıştı. Koronavirüs pandemisi sonucu ortaya çıkan gelişmelerde; kamu ekonomisi analizinde ve kamu ekonomisi politikaları geliştirilmesinde Kamu Tercih Teorisi'nden ziyade, Neoklasik paradigma rol oynamıştır. Bu bağlamda; Neoklasik paradigma temelli kamu ekonomisi mantalitesinin, mali yasaların ve pratiğinin konjonktürel ögelere daha uygun cevap verdiği ve geleneksele tekrar dönüşün yaşanmaya başladığı söylenebilir.

Geleneksel Kuramların Önemi

Musgrave'e göre devletin ekonomi içinde faaliyet göstermesinin nedenleri kaynak dağılımında etkinlik sağlamak, gelir dağılımında adalet sağlamak ve iktisadi istikrar sağlamaktır (Musgrave, 1959). Kaynak dağılımında etkinlik sağlamak ve gelir dağılımında adalet sağlamak statik ve mikro düzeyde piyasa başarısızlıklarını çözmeye yönelik fonksiyonlardır. İktisadi istikrar sağlamak konusu ise dinamik ve makro düzeyde piyasa başarısızlıklarını çözmeye yönelik fonksiyon taşımaktadır. Kaynak dağılımında etkinlik pür kamusal malların (adalet, iç güvenlik, savunma ve diplomasi), yarı kamusal malların (eğitim ve sağlık), doğal tekel mallarının, paternalizm kökenli erdemli malların (sosyal politika malları ve kültür-sanat hizmetleri), yerel kamusal malların, parafiskal nitelikteki malların kamu tarafından üretiminin sağlanması demektir. Neoklasik paradigma, piyasa ekonomisi yanında kamu ekonomisinin de ekonomide var olması gerektiğini savunmakta ve bu savı "piyasa başarısızlığı teorisi" ile açıklamaktadır. Buna göre, piyasanın başarısız olduğu durumlarda kamu kesimi birimleri bizzat üretici olurlar. Devlet, piyasa kaynak ayırımında etkinlik ölçütü açısından yetersiz kaldığından üretim yapmaktadır (Musgrave, 1959). Bu, Neoklasik paradigmanın genel görüşüdür. Oysa, bir kurumsal yapı olan devlet, piyasa aksaklıklarını çözen mükemmel bir sorun çözücü değildir. Kamu Tercih Teorisi'ne göre, kamu ekonomisinde "devletin başarısızlığı" söz konusudur (Aktan, 2019). Devletin başarısızlığı teorisi sonucunda kamu ekonomisinin küçültülmesi, kamu harcamalarının azaltılması, özelleştirilmeye gidilmesi, kamu mali yönetimi reformunun yapılması, vergi sistemlerinin basitleştirilerek dönüştürülmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilerek kamu ekonomisinin etkinliğinin artırılması gibi bir dizi kamu politikalarının geliştirilmesi önerilmektedir. Öyle ki yarı kamusal mal niteliğinde

tanımlanan eğitim ve sağlık hizmetleri artık kamu tarafından sunulabilen özel mal şeklinde tanımlanmakta; tam kamusal mal niteliğindeki iç güvenlik hizmetleri özelleştirilebilmektedir. Ayrıca Kamu Tercihi Teorisi'ne göre, Musgrave'in (1959) tanımladığı devlet fonksiyonlarından gelir dağılımında adalet ve istikrar sağlama fonksiyonlarından kamu çekilmelidir. Koronavirüs pandemisi, kamunun yarı kamusal mal niteliğinde olan sağlık alanından çekilmemesi gerektiğini; devletin gelir dağılımında adalet ve ekonomide istikrar sağlama fonksiyonlarını yerine getirmeden ayrılmaması gerektiğini göstermiştir. Bu durum, geleneksel nitelikteki Neoklasik paradigma politikalar ile örtüşmektedir³.

Sosyal Devletin Var Olması Gerekliliği

Sosyal devlet, bireysel refahı artıran devlet olup; bunun sağlanması için de devletin bireylere, hayati tatminlerini sağlayacak yeterli ücreti, sağlık ve emeklilik hakkını, gerekli boş zamanı ve eğlenceyi sağlamasıdır (Barr, 2012: 7). Sosyal devlet dendiğinde, insan onuruna yaraşır asgari yaşam standardının sağlanması gerektiği fikri ön plana çıkar. Bu bağlamda insan, yaşamını idame ettirebilecek ücreti elde etmeli, sağlığı kötüye düşünce asgari bir bedelle veya bedelsiz olarak sağlık hizmetlerini alabilmeli ve yaşlandığında emeklilik maaşı hakkı kazanmalıdır. İnsan dara düştüğünde sosyal devlet imdadına yetişmeli ve ona gelir transferinde bulunmalıdır.

Kamu maliyesi teorisinde, devletin sosyal devlet olma vasfı “gelir dağılımında adalet” fonksiyonu içerisinde değerlendirilir. Geleneksel kurama göre, toplum ekonomideki Pareto optimal noktalar veya Pareto optimal olmayan noktalardan birisine ulaştığında, ortaya çıkan gelir dağılımının adil olup olmadığı toplumun adalet anlayışına bağlıdır. Burada devlet kurumlarını seçen birey, kendi değer yargılarını seçim yoluyla ortaya koyacaktır. Seçim yoluyla iktidar olan partinin adalet anlayışı, iktidarın sosyal planlamacı rolünü belirleyecektir. Liberal cenah, daha fazla adalet için etkinlikten vazgeçildiği yönünde fikre sahip olduğundan sosyal adalet uygulamalarına uzaktır ve toplum içindeki bireylerarası fayda kombinasyonları arasından (*sosyal farksızlık eğrileri arasından*) daha az eşitlikçi kombinasyonu seçer veya piyasanın yarattığı bireylerarası fayda kombinasyonundan (gelir dağılımından) memnundur. Sosyal demokrat cenaha göre ise, etkinlik ile adalet arasında değiş-tokuş yoktur ve toplum içindeki bireylerarası fayda kombinasyonları arasından daha eşitlikçi kombinasyonlar seçilmelidir. Hatta

³ Neoklasik iktisat, devletin gelir dağılımında adalet ve makroekonomik istikrar sağlama fonksiyonlarına mesafelidir. Pareto optimal noktalar üzerinde olmak koşuluyla ve piyasada sapma yaratmamak şartıyla gelir dağılımında adaletle ilişkin sadece nötr vergilemeyi ve nötr sübvansiyon uygulamalarını önerir. Artık refah devleti yanlısıdır. Artık refah devleti, piyasa aksaklıklarını gidermek, yoksulluktan kurtulmak ve belli kamu mallarını sağlamak için sınırlı devlet faaliyetleri öngörmektedir. Geçim koşullarını sağlayacak olan piyasa kurumudur ve müdahale de onun oluşması ve işlemleriyle sınırlandırılmalıdır. Bu nedenle Neoklasik iktisat etkinlik amaçlı devlet müdahalesi yanlısıdır. Etkinlik amaçlı müdahale; düzenleme, finansman, kamusal üretim ve nakit transferleri yoluyla yapılabilmektedir. Neoklasik maliye teorisi ise, devlete gelir dağılımında adalet ve makroekonomik istikrar sağlama fonksiyonu verir. Neoklasik maliye teorisinde kurumsal refah devleti kavramı kapsamında Pigou'nun (1920) görüşü temel alınarak artan oranlı vergi sistemine dayalı gelir dağılımı fonksiyonu kabul edilir.

Benthamcı anlayışın daha da ötesine gidilerek sadece düşük gelirli lehine olan kombinasyonların seçilmesi gerektiği fikrini taşıyan Rawlsçı iyileştirme yanlısıdır (Rawls, 1971).

Koronavirüs pandemisi öncesi, devletin gelir dağılımında bireylerarası fayda kombinasyonlarına kayıtsız olması gerektiği ve piyasanın ortaya çıkardığı gelir dağılımı ile yetinilmesi gerektiği fikri birincil konumdaydı. Ancak koronavirüs pandemisi sonrası, sosyal devlet kavramının gerekliliği tekrar gün yüzüne çıkmıştır. İnsanların asgari geçim sağlamak için asgari ücret düzenlemelerinin gerekli olduğu, belirsiz hastalıklara karşı ücretsiz sağlık hizmeti alabilmesi gerekliliği, ekonominin bozulması durumunda işsizlik maaşlarına gerek duyulduğu ortaya çıkmıştır. İnsanların cari ve gelecekte karşılaşılabilecekleri hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi sosyal riskleri için önlem alınması gerektiğinin önemi tekrar anlaşılmıştır.

Sağlık Hizmetlerinde Devletin Üretimine Gerekliliğinin Anlaşılması

Koronavirüs pandemisi sonrası, kamunun sağlık hizmetlerinden çekilmemesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu savunan görüş, geleneksel nitelikteki Neoklasik paradigmadır. Buna göre, pozitif dışsallık⁴ yayan sağlık hizmetlerinde devlet üretici birim olmalıdır. Neoklasik paradigma, tam rekabet koşullarında piyasaların kendiliğinden dengeye geleceğini savunmaktadır ancak piyasanın tam rekabet koşullarını sağlaması halinde bile dışsal ekonomilerin varlığı nedeniyle etkinlik sağlanamayacağını ileri sürmektedir (Aktan ve Tosuner, 1986: 142-144). Neoklasik paradigma, dışsal ekonomilerin varlığı durumunda kamu kesimi birimlerinin bizzat üretici olabileceğini savunur. Neoklasik paradigmaya göre, tam rekabet koşullarından bağımsız olarak, pozitif dışsallığın olduğu durumlarda piyasa çalışsa da optimal üretim düzeyinin altında mal üretiminin yapılması söz konusu olur. Bunun sebebi, özel fayda ile toplumsal faydanın farklılaşmasıdır. Özel piyasalardaki firmalar toplumsal faydaları dikkate almadan faaliyet gösterir. Bu durumda, toplumsal faydaların dikkate alınması kamu ekonomisinin faaliyetleri neticesinde ortaya çıkar. Dışsallığın varlığında, piyasanın gerçekleştirdiği kaynak dağılımı etkin olmayabilir. İktisadi ajanlar pozitif dışsallık meydana getiren faaliyetlerin bütün faydalarını tatmadıklarından, bu faaliyetlerden az miktarda yapmak isteyeceklerdir (Stiglitz, 1994: 92).

Dışsallık kavramı, ekonomiye devletin müdahalesini haklı kılan sebeplerden birisidir ve pozitif dışsallığın varlığında devlet bizzat üretici konumuna gelir. Pozitif dışsallığın en klasik örneklerinden biri sağlık hizmetleridir⁵. Koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri, bireysel fayda yanında toplumsal sağlığın sağlanması hususunda önemli boyutta dışsal faydaya neden olmaktadır (Aktan, 2006: 20-21). Diğer yandan, bu tür kamusal mallarda herkes birbirinin rakibidir. Sağlık hizmetlerinin bünyesinde yer alan sosyal fayda nedeniyle ortaya çıkan bu dışsallıklar, sistemi besleyici ve onarıcı katkıda

⁴ Dışsallık: Bir ekonomik ajanın üretim ve/veya tüketim faaliyeti sonucunda başka ekonomik ajanın fayda ve/veya maliyet fonksiyonlarının olumlu ve/veya olumsuz yönde etkilenmesi.

⁵ Sağlık hizmetlerinin özel mal olduğunu ileri sürenler de mevcuttur. Bu görüşe göre sağlık hizmetlerinde faydalar bölünebilmekte ve fiyatlandırma yapılabilir. Ancak burada, sosyal fayda yaratan dışsallığın içselleştirilmesi gerekmektedir. Bu durumda, devlet özel sektörü sübvansede edici politikalar üretir.

bulunmaktadır. Bu nedenle sağlık hizmetleri “bir konulup bin alınan” bir hizmet alanı olarak tanımlanmaktadır. Bunu sağlayan sahip olduğu dışsallıklardır. Sağlık hizmetlerinde etkinliğin ve verimliliğin artırılmasında dışsallıklar göz ardı edilmemelidir. Sağlık hizmetlerinin görünmeyen yüzü olan bu dışsallıklar, sağlıklı bir nüfusun niteliksel özelliklerinin oluşmasında en önemli faktörlerden birisidir.

Sağlık hizmetleri sahip olduğu özellikler nedeniyle iki ana dal altında incelenir. Bunlar, koruyucu sağlık hizmetleri ve tedavi edici sağlık hizmetleri (Yeğinboy, 1993:25). Koruyucu sağlık hizmetlerinin arzında birbirinin rakibi olmama ve tüketimden mahrum bırakılmama özellikleri devam ettiğinde pür kamusal mal ve hizmetlere yakın bir konumdadır. Tedavi edici sağlık hizmetlerinde ise, talep açısından özel fayda sosyal faydanın önüne geçtiği için erdemli mal ve hatta özel mal niteliğinde bir görünüm arz eder. Bu yüzden kaynak etkinliği açısından koruyucu sağlık hizmetleri kamu kesimi tarafından yerine getirilmesi gerekirken, tedavi edici sağlık hizmetleri özel kesim tarafından yerine getirilebilir. Ancak tedavi edici sağlık hizmetlerinin sahip olduğu bazı özellikler burada da kamu müdahalesini mümkün kılar (Kurtulmuş, 1996):

a) Talep belirsizliği: Sağlık hizmeti ihtiyacının ne zaman, ne kadar olacağını önceden kestirmek zordur. Sağlık sektöründe ihtiyaç-talep ilişkisi çok sıkı değildir. Genel kaniye göre, bu sebeple ihtiyaç talebe dönüşmez. Toplumun gelişmesi, eğitim düzeyinin düşüklüğü, gelenekler, bilgisizlik, gelirin görece düşüklüğü nedeniyle ihtiyaçlar talebe büyük olasılıkla dönüşmez. Ancak gelişme arttıkça ihtiyaç-talep ilişkisi daha da artar.

b) Sağlık hizmetlerinin miktarını ve kalitesini kısa vadede arttırmak mümkün değildir: Orta ve uzun dönemi gerektiren bir çalışma sonucunda arz arttırılabilir. Yeni bir tedavinin bulunması için geçen süreler, birtakım lisansların ve diplomaların yasal olarak gerekli olması bunun nedenleri arasındadır. İnsan sağlığının değerini belirlemek için bu tür zorunluluklar gecikme ile gerçekleşir.

c) Asimetrik bilgilendirme: Sağlık hizmetlerinde taraflardan birinin bilgisiz, diğerinin ise bilgiyi kendi bünyesinde toplamasıdır.

d) Fiyat-talep ilişkisi: Sağlık hizmetlerinin talebinin fiyat esnekliği düşüktür. Fiyattan çok fazla etkilenmez. Yani fiyatın artması ona olan talepte çok büyük bir değişiklik yaratmaz; çünkü sağlık önceliklidir. Diğer koşullar sabitken fiyatı yükselse de talep azalmaz.

e) Gelir-talep ilişkisi: Gelir-talep ilişkisinde gelire göre talep esnekliği ekonomik sınıflara göre değişir. Diğer koşullar sabitken, düşük gelirli olanların gelirleri arttıkça sağlık hizmetlerine olan talepleri artar. Yine diğer koşullar sabitken, diğer gelir gruplarının geliri arttıkça var olan talep değişmez. Fakat lüks sağlık hizmetlerinde (diş, göz, estetik, saç vb.) gelirle bağlantılı olarak talep artar. Bazı maliye teorisyenlerine göre ise gelirin artması ile yaşam kalitesi artacağından talep azalabilir. Fakat bu tedavi edici sağlık hizmetleri için geçerli olabilir. Koruyucu sağlık

hizmetlerine olan ihtiyaç devam eder. Diğer taraftan, gelirin artması sonucu insanların yaşam süresi uzar. Buna bağlı olarak yaşlı nüfus artar ve sağlık harcamalarının dengesi değişir. Yaşlı nüfusun artması bu nüfusla ilgili kaynağın artması anlamına gelir.

Sağlık hizmetlerinin miktarını ve kalitesini kısa vadede arttırmak mümkün değildir. Orta ve uzun dönemi gerektiren bir çalışma sonucunda arz arttırılabilir ve devletin rolüne ihtiyaç vardır. Pandemi ile mücadele, bu hususun haklılığını da ortaya çıkarmıştır. Sağlık hizmetlerinde taraflardan birinin bilgisiz, diğerinin ise bilgiyi kendi bünyesinde toplaması söz konusudur. Bu durum da devletin varlığını gerektirir. Gelir-talep ilişkisinde gelire göre talep esnekliği ekonomik sınıflara göre değişir. Diğer koşullar sabitken, düşük gelirli olanların gelirleri arttıkça sağlık hizmetlerine olan talepleri artar. Yine diğer koşullar sabitken, diğer gelir gruplarının geliri arttıkça var olan talep değişmez (Kurtulmuş, 1996). Ters ifadeyle, düşük gelirli olanların sağlık hizmetlerine yüksek gelirli olanlara göre daha muhtaçtır ve söz konusu kesime sağlık hizmeti kamu tarafından verilmelidir.

Koronavirüs pandemisi; Neoklasik paradigma temelli politikaların üretilmesi gerektiği ve sağlık hizmetlerinde kamunun büyük rol oynaması gerektiğini göstermiştir. İnsanların tedaviye parası yetmeyebilir. Eşitlik ilkesi nedeniyle devletin üretimi gerekir. İkincisi, insanların gelecekteki tıbbi ihtiyaçlarını tahmin etmesinde güçlük yaşanabilir.

Sosyal Politikaların Üretilmesi Gerekliği

Neoklasik paradigmaya göre, devlet bireyin-tüketicinin-seçmenin-mükellefin iyiliğini düşünmeli ve kamu sektörü paternalist davranışlarla hareket etmelidir. Koronavirüs pandemisi, erdemli mal kategorisinde yer alan sosyal politika nitelikli mal üretiminde kamunun etkin rol alması gerektiğini göstermiştir. Erdemli malların (*sosyal nitelikteki malların*) varlığında devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği konusu Musgrave tarafından literatüre kazandırılmıştır (Musgrave, 1959). Buna göre, Pareto etkin bir ekonomide devlet müdahalesi için bir gerekçe de kişinin kendi çıkarını en iyi şekilde düşünmemesinden kaynaklanır. Bu durumda devlet, paternalist⁶ eğilimle hareket ederek, söz konusu özellikteki malların insanlar tarafından tüketilmesini zorlayabilir (Stiglitz, 1994: 99). Sosyal politikalar, erdemli mal kategorisinde değerlendirilir. Piyasa ekonomisinde esasen kar motifi hakim olduğundan, bu alanlarda özel kesimin yeterli olması söz konusu değildir (Aktan, 2006: 22).

Neoklasik paradigmaya göre, devlet iyilikseverdir (Kirmanoğlu, 2007:6) ve paternalisttir (Kirmanoğlu, 2007:122). İyilikseverlik, mükellef-seçmen-tüketici bireyin çıkarını koruyan devlet anlamındadır. Paternalizm ise bireyin çıkarını ondan daha fazla gözetken devlet anlamına gelir (Stiglitz, 1994:99). Erdemli mallar teorisi, paternalist devlet anlayışından kaynaklanır (Stiglitz, 1994:99). Paternalizm, en genel anlamıyla bir toplumu baba şefkati ile yönetme olarak tanımlanabilir (Kökcü, 2016). Diğer bir ifadeyle devletin, bireylere bir babanın çocuklarına davranış biçimi gibi davranmasıdır (Hershey, 1985).

⁶ Paternalizm: Devletin kişilerin en iyi çıkarının ne olduğunu onlardan daha iyi bilmesi. (Stiglitz, 1994: 99).

Paternalizm'de kişinin özgürlüğüne yapılan müdahale ve kişinin menfaatini arttırma eylemi vardır. Menfaati arttırma mevcut durumu daha iyiye götürme olabileceği gibi gelebilecek tehlikelere karşı korumak şeklinde de olabilir (Kökcü, 2016). Sosyal hizmet karakterli erdemli mallar, yoğun paternal karakterli erdemli mallardır. Yoğun paternal karakterli erdemli mallarda hala merkezi hükümetin ağırlığı hissedilir. Erdemli mallar; değerlendirilmiş mallar veya yararlı özel mallar olarak açıklanabilir. Diğer bir ifadeyle erdemli mallara sosyalize edilen mallar denir (Şener, 2016: 73). Toplumda egemen olan değer yargılarının etkisi ile üretilmesi istenen ve iyi kabul edilen mallardır (Öztürk, 2016: 277). Bu tür mallar özel mal niteliğinde olmakla birlikte tamamen piyasa güçlerine bırakıldığında talep yetersizliğinden dolayı yeterli miktarda üretilmediği için devlet tarafından üretilen mallardır (Pehlivan, 2017: 44). Ekonomik anlamda belli pazar büyüklüğüne sahip olunmadığından serbest piyasa koşullarında üretimi rasyonel olmamaktadır. Ters ifadeyle, erdemli mallar, piyasa ekonomisi tarafından üretilebilmesine karşın, tüketiminin toplum için yararlı sayıldığı mal ve hizmetlerdir. Bu tür malların üretilmesi ekonomik olmaktan çok insani boyutuyla önemlidir. Genellikle bedava olarak sunulmakla birlikte katkı payı ödenmesi, indirim konusu yapılması veya subvanse edilmesi söz konusu olabilmektedir (Şener, 2016: 73 ve 86).

Neoklasik paradigmaya göre, toplumun genel iyiliğini ve bireyin kendi refahını ondan daha iyi düşündüğü savına göre ortaya konan paternal devlet yaklaşımının bir izdüşümü olarak gerçekleştirilen erdemli mal üretiminde, yöneticiler serbest tüketici tercihlerine sınırlı bir müdahalede bulunurlar. Herhangi bir mal, oluşturduğu pozitif dışsallık ve bunun artışı oranında erdemli mal kategorisine eklenir (Kovancılar ve Kahriman, 2007: 26). Başka bir ifadeyle bir malın marjinal sosyal yararı içerisindeki marjinal dışsallık kalemi, marjinal kişisel yararına karşı ağır bastıkça erdemli mal ortaya çıkar.

Devletin erdemli mal üretmesi, devletin büyümesinin en önemli nedenleri arasında gösterilmektedir (Savas, 1994: 69). Yiyecek, eğitim, barınma gibi bazı özel ve ücretli malların erdemli olmaları sebebiyle tüketicinin ödeme gücüne bakılmaksızın tüketimlerinin teşvik edilmesi gerektiği yönündeki toplumsal karar vardır. Eğer erdemli malların kullanımları için hiçbir ücret alınmıyorsa veya çok küçük bir miktar alınıyorsa, bu mal gerçekte kolektif mal muamelesi görüyor demektir (Savas, 1994: 70).

Bir ekonominin erdemli mal üretmesinin altında refah devleti anlayışı egemendir. Bir refah devletinin sahip olması gereken özelliklerden biri erdemli mal üretmesidir. Pierson (2006), bir devleti sosyal kılan şeyin erdemli mal üretimine bağlı olarak yapılan sosyal harcamalar olduğunu ifade etmiştir. Ona göre sosyal devletin temelini oluşturması için gayri safi harcamanın %3'ü oranında sosyal harcama yapılması gerekmektedir. Bu oranın %5 olması ise sosyal devlet olma yolunda ilk adımın atıldığına kanıttır (Aydın ve Çakmak, 2017: 7).

Halkın eğitim, sağlık, barınma, gıda gibi tüketimlerinin düzeyi arttıkça toplumdaki genel iyilik ve toplumdaki bireylerin faydalarının arttığını kabul eden bir yönetici sınıfından bahsedilir. Bu noktada paternalist eğilimler sonucunda sosyal hizmetlerin erdemli mallar kategorisinde değerlendirildiği

anlaşılır. Paternalist devlet, bireylerin sağlık, eğitim, barınma, beslenme gibi fonksiyonlarını dikkate alır ve bu fonksiyonların zarar görmesini engelleyen düzenlemeler yapar. Bu bağlamda gelir düzeyi düşük olan bireylerin hayat standartlarının yükseltilmesi gerekir. Paternalizm, yoksulu tanıma, koruma ve onun yaşam koşullarını iyileştirme iddiasına sahip kodlar taşır.

Mead'e (1997) göre sosyal politika alanında paternalizm; fakirlerin içinde buldukları yoksullukları ve diğer sosyal problemleri yönlendirici ve denetleyici araçlarla azaltmayı amaçlayan girişimlerdir. Sosyal politikalar yöneldikleri kitlelere yaşamlarını sürdürebilmeleri, daha kaliteli yaşam standartlarına sahip olabilmeleri için devlet ve tarafından çeşitli yardımlarda bulunur. Sosyal yardımlaşma programları bireylerin kendilerine yetemedikleri, yeterli kapasiteye sahip olmadıkları düşüncesi ile onlara bir rehber olarak yol göstermeyi, belli bir seviyeye ulaştırmayı hedeflemektedir. Paternalizmin bu görünüş biçimi, muhatap olduğu kitle için en iyi olduğunu düşündüğü şeyi koruma güdüsüyle değil başkalarının iyiliğini muhafaza etmek adına hareket etmektedir. Pandemi sürecinde insanlar hayatını idame ettirebilmek için sosyal yardımlara muhtaç kalmıştır. Bu sebeplerden ötürü hem kamunun erdemli malları üretmesine hem de kamu ekonomisinin gelir dağılımında adalet fonksiyonuna ihtiyaç vardır. Bu durumlar, Neoklasik paradigma reçetelerinde bulunur.

Maliye Politikasının Etkinliği

Koronavirüs pandemisi, ülkelerin Maliye politikalarına dayalı Keynesyen reçeteler uygulaması gerektiğini bir kez daha göstermiştir. Keynesyen İktisat'a göre, 1929 Büyük Depresyon açık bir şekilde toplam talep yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Keynesyen İktisat, özel tüketim ve yatırım harcamalarının yetersizliği durumunda, yani depresyon dönemlerinde maliye politikası uygulanarak özel sektörün uyarılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Koronavirüs pandemisi nedeniyle depresyona giren ülke ekonomilerinde özel sektörün uyarılması maliye politikaları vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Keynesyen İktisat, ekonomik istikrarın sağlanması için kamu kesiminin toplam talep üzerinde yönlendirici kararlar almasını önermektedir (Aktan, 2008: 9). Buna bağlı olarak pandemi sürecinde kaynaklar özel sektöre yönlendirilmiştir. Keynesyen İktisat'a göre, tam istihdam denge düzeyine kadar talepteki her artış arzı da etkiler. Toplam talebin arzdan fazla olması durumunda diğer bir ifadeyle yatırımların tasarruflardan fazla olması durumunda ekonomide enflasyonist açık oluşur. Tam tersi durumda ise, yani toplam talebin toplam arzdan az olması durumunda (yatırımların tasarruflardan az olması) deflasyonist açık oluşur. Keynes'e göre deflasyonist açığın ve enflasyonist açığın oluşması durumunda kamu kesimine ihtiyaç duyulur. Pandemi sürecinde kamu kesimi harcamada bulunarak ya da harcamalarını özel sektöre yönlendirerek makroekonomiye yön vermiştir. Zira, kamunun harcamalarını arttırması milli gelirden ve dolayısıyla tüketim harcamalarında artışlara sebebiyet verir. Tüketim harcamaları da yatırım harcamalarını tetikler. Keynes'e göre işsizliğin giderilmesi devletin yatırımları sübvans ederek emek talebini genişletmesiyle mümkündür. Bu politikaya da pandemi sürecinde başvurulmuştur.

SONUÇ

Koronavirüs salgını geleneksel görüş olan Neoklasik paradigmanın haklılığını tekrar ortaya çıkarmış, kamu ekonomisini minimize eden Kamu Tercih Teorisi görüşleri yerine, piyasanın başarısızlığı teorisine dayalı olarak kamunun yoğun üretiminin haklılığını ortaya koymuştur. Koronavirüs pandemisi geleneksel kuramın öngörülerini olan; devletin gelir bölüşümünde etkin rol oynaması gerektiğini, sosyal devlet olmanın önemini, sosyal politikaların yoğun üretilmesi gerektiğini ve devletlerin maliye politikalarına korkmadan başvurması gerektiğini göstermiştir. Koronavirüs pandemisinden sonra ülkeler için Neoklasik ve Keynesyen reçeteler, ekonomiyi toparlamada çare olarak tekrar başvuru kaynağı olmuştur. Kamu Tercih Teorisi araçları, söz konusu alanlara yönelik bir reçete veremediğinden Neoklasik paradigmaya başvurmamız gerekmektedir.

Koronavirüs pandemisinden önce, Neoklasik paradigma temelli devlet anlayışından Kamu Tercih Teorisi temelli devlet anlayışına doğru bir dönüşüm yaşanmaktaydı. Bunu ülke örneklerinden de görmekteyiz. Dünya genelinde ülkelerin kamu ekonomisinin ülke içindeki payı ya azalmakta ya da durağan seyir göstermekteydi (Karagöz, 2020). Diğer bir deyişle, Kamu ekonomisi teorisinde devletin ekonomik açıdan tasarlanması önceleri Neoklasik paradigma çerçevesinde gerçekleştirilirken son dönemlerde Kamu Tercih Teorisi çerçevesinde oluşturulmaktaydı. Koronavirüs pandemisinden sonra, Kamu ekonomisi analizinde ve kamu ekonomisi politikaları geliştirilmesinde Kamu Tercih Teorisi'nin öneminin azaldığı, Neoklasik paradigma temelli kamu ekonomisi mantalitesinin, mali yasaların ve pratiğinin konjonktürel öğelere daha uygun cevap verdiği ve geleneksele tekrar dönüşüm yaşanmaya başladığı söylenebilir. Zira gerek sosyal politika hizmetleri alanında gerek sağlık alanında gerek alanında gerekse genel olarak kamu ekonomisi açısından devlet mekanizmasına ihtiyaç vardır. Kamu Tercih Teorisi temelli devletin başarısızlığı teorisinin ileri sürdüğü gibi kamu ekonomisinin küçültülmemeli, kamu harcamaları azaltılmamalı, özelleştirilmeye gidilmemeli, yarı kamusal mal niteliğinde tanımlanan sağlık hizmetlerinden kamu çekilmemeli; devlet fonksiyonları olan gelir dağılımında adalet ve istikrar sağlama fonksiyonlarından uzaklaşmamalıdır. Koronavirüs pandemisi, Ortodoks (geleneksel) kuram olan Neoklasik paradigmanın öngörülerini doğrulamıştır.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2019). Kamu tercihi iktisadı ve anayasal politik iktisat. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktan, C. C. (2008). Yeni iktisat okulları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktan, C. C. (2006). Piyasa başarısızlığının anatomisi ve kamu ekonomisi rasyoneli. Kamu ekonomisi ve kamu politikası In C. C. Aktan, D. Dileyici & İ. Y. Vural (Eds.), İstanbul: Seçkin Yayıncılık, s. 9-35.
- Aktan, C. C. & Tosuner, M. (1986). Dışsal ekonomiler, DEÜ-İİBF Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.
- Aydın, M. K. & Çakmak E. E. (2017). Sosyal devletin dönüşümü, Sakarya İktisat Dergisi, 6 (4): 1-11.
- Barr, N. (2012). Economics of the welfare state, Oxford University Press.

- Hershey, P. T. (1985). A definition for paternalism, *The Journal Of Medicine and Philosophy*, 10(2), 171-182.
- Karagöz, B. (2020). *Kamu ekonomisinde geleneksele dönüş*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Kirmanoğlu, H. (2007). *Kamu ekonomisi analizi*. İstanbul: Beta Yayınları
- Kovancılar, B. & Kahrıman H. (2007). Devlet-sanat ilişkisi: sanat desteklerinin dayandığı argümanlar, *Finans Yorum & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 44, Sayı: 513.
- Kökcü, H. (2016). *Paternalizm kavramı ve örnek uygulamalar*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Kurtulmuş, S. (1996). *Sağlık ekonomisi*. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Mead, L. M. (1997). *The new paternalism: supervisory approaches to poverty*, Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Musgrave, R.A. (1959). *Kamu maliyesi teorisi*. O. Şener, Y. Methibay (çev.), Asil Yayın Dağıtım.
- Öztürk, N. (2016). *Kamu ekonomisi*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Pehlivan, O. (2017). *Kamu maliyesi*, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Pierson C. (2006). *Beyond the welfare state?: the new political economy of welfare* (3rd edn.) Cambridge: Polity Press
- Pigou, A. C. (1920). *The economics of welfare*. London: Macmillan Co. Limited.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of justice*, Oxford: Oxford University Press.
- Samuelson, P. A. (1954), *The pure theory of public expenditure*, *Review of Economics and Statistics*, s. 387-89.
- Savas, E.S. (1994). *Daha iyi devlet yönetiminin anahtarı özelleştirme*. Ankara: Milli Prodüktive Merkezi Yayını.
- Stiglitz, J.E. (1994). *Kamu kesimi ekonomisi* Ö. F. Batırel (çev.), İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını No: 549.
- Şener, O. (2016). *Kamu ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Yeğınboy, E.Y. (1993). *Ulusal düzeyde sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesi*, İzmir: DEÜ İİBF Yayınları.